

O`ZBEKISTON VA QIRG`IZISTON MUNOSABATLARIDA CHEGARA MUAMMOLARINI HAL ETISH MASALALARI.

Habibullayeva Sadoqat Baxtiyor qizi

*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Siyosatshunoslik yo`nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O`zbekiston va Qirg`iziston o`rtasidagi chegara masalasini o`zaro hal etish va va chegarani huquqiy jihatdan rasmiylashtirish yo`lida amalga oshirilayotgan chora tadbirlar mamlakatlar o`rtasidagi transchegaraviy hamda milliy xavsizlikni ta`minlash borasida, hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan rejalar va ko`p tarmoqli aloqalarni mustahkamlash harakatlariga etibor qaratildi. Shu bilan bir qatorda Prezidentimizning 2018-yil 5-apreldagi farmoni bilan o`rta muddatli istiqbolda O`zbekiston Respublikasining asosiy xorijiy sheriklar bilan tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy hamkorligini rivojlantirishning ustuvor yo`nalishlari tasdiqlandi. Chegara daxldorligini taminlash etnik va siyosiy mojorolarni oldini olish yo`llari haqida bayon qilindi.*

Kalit so`zlar: Delimitatsiya , demarkatsiya, strategy, tamschegara, anklavlar , chegara postlari.

ISSUES OF SOLVING BORDER PROBLEMS IN RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND KYRGYZSTAN.

Abstract: *In this article, the measures implemented in the direction of mutual resolution of the border issue between Uzbekistan and Kyrgyzstan and legal formalization of the border are implemented by the government in order to ensure cross-border and national security between the countries. emphasis was placed on increasing plans and efforts to strengthen multisectoral linkages. In addition, by the decree of the President of April 5, 2018, priority directions for the development of foreign political and foreign economic cooperation of the Republic of Uzbekistan with the main foreign partners were approved in the medium-term perspective. Ways to prevent ethnic and political conflicts were explained.*

Key words: Delimitation, demarcation, strategy, border, enclaves, border posts.

ВОПРОСЫ РЕШЕНИЯ ПОГРАНИЧНЫХ ПРОБЛЕМ В ОТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И КЫРГЫЗСТАНОМ.

Аннотация: *В данной статье меры, реализуемые в направлении взаимного решения пограничного вопроса между Узбекистаном и Кыргызстаном и правового оформления границы реализуются государством в целях обеспечения трансграничной и национальной безопасности между странами. уделяет больше внимания планам и усилиям по укреплению многосекторальных связей. Кроме того, указом Президента от 5 апреля 2018 года утверждены приоритетные направления развития*

внешнеполитического и внешнеэкономического сотрудничества Республики Узбекистан с основными зарубежными партнерами на среднесрочную перспективу. Объяснены пути предотвращения этнических и политических конфликтов.

Ключевые слова: делимитация, демаркация, стратегия, граница, анклав, пограничные посты.

Bugungi kunda O`zbekiston va Qirg`iziston o`rtasidagi chegara masalalari hal bo`lmoqda va bu masalalar o`zaro do`stona va diplomatik yo`llar bilan hal qilinmoqda. Biz asrlar davomida yonma-yon yashab kelganmiz va SSSR davrida bizning mamlakatlarimiz o`rtasida davlat chegarasi degan tushuncha deyarli bo`lmagan. Darhaqiqat, Qirg`iziston imzolangan chegara haqidagi shartnomalar mamlakatimiz uchun zamonaviy iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, chegaraoldi hududida savdo, tovar aylanishi hajmini oshirish yo`lida keng imkoniyatlarni ochib berdi va eng asosiysi, tarixiy ildizi tutash, qon-qarindosh xalqlar bordi-keldisi uchun qulay sharoitlar yaratdi.³⁶ Qirg`iziston bilan chegara punktlaridagi cheklovlarni olib tashlash, chegara postlarining to`laqonli faoliyat yuritishi bo`yicha erishilgan kelishuvlar tufayli har kuni o`zbek-qirg`iz chegarasidan o`tuvchi fuqarolar soni 30 mingtani tashkil etmoqda. Qo`shni davlatlarga xizmat safari chog`ida biz ushbu mamlakatlarning rasmiy shaxslari va oddiy fuqarolari O`zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevga qo`shnilarga nisbatan ochiqlik va xayrixohlik siyosati uchun samimiy minnatdorlik bildirayotganining guvohi bo`lamiz. Qirg`izistonning chegaraoldi hududlari aholisi davlatimiz rahbariga alohida minnatdorlik izhor etmoqda, chunki bu yerdagi ko`plab fuqarolar chegaraoldi hududidagi aholi punktlarida istiqomat qiluvchi o`zbek oilalari bilan yaqin qarindoshlik aloqalariga ega. Mamlakatimizning qo`shnilar bilan chegaralarini delimitatsiya va demarkatsiya qilish masalalarini tartibga solishning ahamiyati va zaruratini yanada chuqurroq anglash uchun ularni hal etish tarixiga nazar solish maqsadga muvofiq. Qirg`iziston O`zbekiston bilan birgalikda qirg`iz-o`zbek davlat chegarasi chizig`ini 2021-yil oxiriga qadar rasmiy ro`yxatdan o`tkazishni maqsad qilib qo`yilgan. O`zbekiston davlat chegaralarini delimitatsiya va demarkatsiya qilish bo`yicha Markaziy Osiyo davlatlari bilan muzokaralar jarayoni 2000-yilda Vazirlar Mahkamasining 1999 -yil 3- noyabrdagi "O`zbekiston Respublikasi Davlat chegarasini belgilash va jihozlash chora-tadbirlari to`g`risida"gi qaroriga muvofiq boshlangan. Ushbu jarayon 2000-yil sentyabrda Ashxobodda Turkmaniston bilan yuqorida qayd etilgan chegara to`g`risidagi kelishuv imzolanishiga qadar davom etdi. 2002-yil 5-oktyabrda Dushanbeda o`zbek-tojik chegarasining kelishilgan qismi to`g`risidagi kelishuv imzolandi. Qo`shni mamlakatlar bilan chegaralarni qat`iy tartibga solish bo`yicha 15 yildan buyon davom etayotgan muzokaralar natija bermagani hech kimga sir emas. Natijada barcha boshi berk ko`chaga kirib qoldi. To`g`ri yondashilganda oqilona yechim topish mumkin bo`lgan masalalar bo`yicha olib borilgan ko`p yillik bahs-munozaralar va hattoki qarama-qarshiliklar ko`pincha kelishmovchiliklar va hatto chegarada to`qnashuvlar sodir bo`lishiga ham olib keldi. Afsuski, buning natijasida chegaralarni delimitatsiya qilish jarayoni kechikibgina qolmay, O`zbekiston va mintaq mamlakatlari o`rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish yo`lida sun`iy to`siqlar paydo qildi va bundan asosan oddiy fuqarolar, ayniqsa, chegara yonidagi aholi aziyat

³⁶ <https://cyberleninka.ru/article/n/hozirgi-bosqichda-o-zbekistonning-chegaraviy-hududiy-muammolari>

chekdi.³⁷ O'zbekistonning qo'shni respublikalar bilan munosabatlarida yuzaga kelgan holat ikki tomonlama hamkorlik bo'yicha yo'nalishlarni qayta ko'rib chiqish va chegaralarni delimitatsiya qilish masalalarini hal etish yondashuvlarini o'zgartirish, chegara o'tkazish punktlari faoliyatini yo'lga qo'yishni qat'iy talab etardi. Shu munosabat bilan O'zbekiston Prezidenti topshirig'iga ko'ra, chegaralarni uchta asosiy tamoyil asosida delimitatsiya va demarkatsiya qilish bo'yicha qo'shni mamlakatlar bilan muzokaralar o'tkazishga qaror qilindi. Birinchisi - o'zaro manfaatlarni qat'iy hisobga olish, ikkinchisi - chuqur o'ylangan oqilona murosa, uchinchi - yer uchastkalari bilan teng almashinuv. Barcha tomonlar mazkur tamoyillarga rioya qilmasdan turib, chegaralarni tartibga solishning imkoni yo'q, degan fikrga kelishdi, chunki barcha Markaziy Osiyo mamlakatlariga avvalgi tizimdan mazkur muammo bo'yicha chalkashlik meros bo'lib qolgan edi. Muzokaralar va hamkorlikda dala tadqiqotlarini olib borish, arxiv hujjatlari, kartografik materiallarni o'rganish yakuni bo'yicha qo'shni mamlakatlar bilan davlat chegara chiziqlarini murakkablashtirgan muammolar aniqlandi. Birinchi va eng asosiy muammo - Markaziy Osiyoning deyarli barcha mamlakatlari bilan davlat chegaralarini delimitatsiya qilish bo'yicha huquqiy asosning yo'qligidir. Ikkinchi muammo - 1924-1927 yillar - O'rta Osiyo respublikalarini chegaralash davrida va 1930-yil va undan keyingi davrda qabul qilingan hujjatlar bo'yicha kelishmovchiliklar. Uchinchi muammo - xaritalarda belgilangan chegara chiziqlarining amalda foydalanilayotgan yerlar, irrigatsiya tarmoqlari, ko'plab infratuzilma obyektlari, uy xo'jaliklari va qabristonlar joylashuvi bilan mos kelmasligi. Ba'zan ommaviy axborot vositalarida yerlar almashinuvi, chekka hududlar va anklavlar bo'ylab chegara chiziqlarini belgilash masalalari bo'yicha unchalik aniq bo'lmagan ma'lumotlar tarqatilmoqda. Shu bois, noto'g'ri talqindan qochish maqsadida ushbu masalalar bo'yicha chegaralarni huquqiy rasmiylashtirish jarayonlari yakuniga qadar taxminiy xulosa chiqarishga shoshmaslik maqsadga muvofiq bo'lardi. Chegaralarni huquqiy rasmiylashtirish tomonlar komissiyalarining ikki bosqichda olib boradigan muzokaralari orqali amalga oshiriladi. Birinchi bosqich - bu delimitatsiya, ya'ni xaritalarda chegaralarni belgilash. Ikkinchi bosqich - demarkatsiya, ya'ni ustunlar o'rnatish va turli qurilish ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan jismoniy ishlardir. Ishchi guruhlar muzokaralari yakuni bo'yicha imzolanadigan qarorlar tomonlar hukumatlarining ularni tasdiqlab, kelgusida Chegara to'g'risidagi shartnomaning davlat rahbarlari darajasida imzolanishi, ratifikatsiya qilinishi va ratifikatsiya yorliqlari bilan almashinuvidan so'ng yuridik kuchga ega bo'ladi. Ayni paytda, Prezident Shavkat Mirziyoyevning qat'iy siyosiy irodasi va doimiy qo'llab-quvvatlashi tufayli qisqa vaqt ichida komissiyalar mamlakatimiz va qo'shni respublikalar chegara chiziqlarining eng murakkab va chigal hududlari bo'yicha o'zaro maqbul yechim topishga erishdi, deyish uchun to'la asoslar bor.³⁸ Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2016-yilda bo'lib o'tgan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisida Markaziy Osiyodagi yaqin qo'shnilar bilan hamkorlikni rivojlantirishni O'zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab berdi. Bu qo'shni mamlakatlar bilan davlat chegarasini huquqiy jihatdan rasmiylashtirish bo'yicha muzokaralar jarayonini faollashtirishga qaratilgan muhim qadam edi. Prezidentimizning 2018-yil 5-apreldagi farmoni bilan o'rta muddatli istiqbolda O'zbekiston

³⁷ <https://qalampir.uz/uz/news/uzbek-k-irgiz-chegarasi-buyicha-muammolar-k-olmadi-k-aysi-%D2%B3ududlar-k-irgizistonga-utyapti-35746>

³⁸ <https://kun.uz/uz/news/2022/10/10/qirgiziston-tomoni-ozbekiston-bilan-chegara-kelishuvi-tafsilotlarini-malum-qildi>

Respublikasining asosiy xorijiy sheriklar bilan tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy hamkorligini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari tasdiqlandi. Unga ko‘ra O‘zbekiston davlat chegarasini delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayonini uzil-kesil nihoyasiga yetkazish tashqi siyosatimizning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan. Ma‘lumki, mintaqa markazida joylashgan O‘zbekiston Markaziy Osiyoning barcha mamlakatlari bilan umumiy chegaraga ega. Uning uzunligi 7000 kilometrdan Qirg‘iziston bilan - 1476,12 kilometrni tashkil etadi. Keyingi yillarda O‘zbekistonning xorijiy davlatlar bilan hamkorligi faollashishi barobarida,³⁹ Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish masalalari bo‘yicha muzokaralar jarayoni muntazamlik kasb etdi. 2016-yil avgust oyidan 2018-yil avgust oyiga qadar O‘zbekiston hukumati delegatsiyasi qo‘shni mamlakatlar hukumat delegatsiyalari Qirg‘iziston bilan 28-uchrashuv o‘tkazdi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 5-sentyabrdagi Qirg‘iziston Respublikasiga davlat tashrifi davomida o‘zbek-qirg‘iz davlat chegarasi haqidagi shartnomaning kelishilgan qismi haqidagi shartnoma imzolanishi chegarani delimitatsiya va demarkatsiya qilish, chegaraoldi muammolarini hal etishda muhim ahamiyat kasb etdi. Chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish. Qirg‘iziston O‘zbekistonda joylashgan anklav hudud – So‘x bilan aviaqatnovlar va transport qatnovlarini yo‘lga qo‘yishga, O‘zbekiston esa shu paytgacha „chegara hududlar aholisi o‘rtasida tortishuvlar va siyosiy ziddiyatlarga sabab bo‘lib kelgan“ Unkar-Too hududini berish tayyor ekanligini ma‘lum qilgan. 2021-yil 26-mart kuni Toshkentda O‘zbekiston va Qirg‘iziston delegatsiyalari o‘rtasida uchrashuv bo‘lib o‘tdi. Uchrashuv natijalarini Qirg‘iziston hukumati delegatsiyasining rahbari Qamchibek Tashiyev ma‘lum qildi. Milliy xavfsizlik davlat qo‘mitasi raisi Qamchibek Tashiyevning ta’kidlashicha, qirg‘iz-o‘zbek chegaralarida bundan so‘ng bahsli hududlar bo‘lmaydi. Chegara masalalarini hal qilishda tomonlarning hech biri «yutmagan va yutqazmagan». tomonlar loyiha chizig‘ining Kampir-Obod (Andijon) suv ombori hududida 900 gorizontal ostidan 312-raqamli chegara nuqtasidan 312/3-raqamli chegara nuqtasigacha o‘tishi to‘g‘risida kelishib olgan. Kelishuv natijalariga ko‘ra, ayrim shartlar bajarilsa, to‘g‘on O‘zbekiston hududida qolishi belgilangan. Demarkatsiya jarayonida O‘zbekiston Andijon viloyatining O‘sh viloyati Uzgen tumani va Jalol-Obod viloyatining So‘zak tumanlari bilan chegaradosh hududdagi 304- va 312-raqamli chegara nuqtalari oralig‘idagi 1000 gektar yerni tovon sifatida Qirg‘izistonga topshiradi. Shu munosabat bilan tomonlar O‘zbekiston va Qirg‘iziston suv xo‘jaligi tashkilotlariga Kampir-Obod suv omborining suv resurslaridan birgalikda foydalanish va boshqarish bo‘yicha hukumatlararo kelishuv loyihasini ishlab chiqish topshirig‘ini bergan. Shuningdek, tomonlar Shahrixonsoy kanalining hududlarini (chap tomoni), 312 va 312/3 chegara nuqtalari hududidagi Andijon suv ombori to‘g‘onini, kanaldan to‘g‘on o‘rtasigacha, O‘zbekistonga 50 gektar yerni qoldirib, xatlovdan o‘tkazishga kelishib olgan.

⁴⁰Britaniyalik siyosatshunos Saypir Furstenberg: “Hukumat tepasiga kelganiga ko‘p bo‘lmagan bo‘lsa-da, Shavkat Mirziyoyevning ezgu ishlari nafaqat so‘zda, balki amalda ham o‘z isbotini topmoqda. Uning Nyu-Yorkka tashrifi O‘zbekiston rahbarining BMTga so‘nggi 15

³⁹ <https://uzbekistan.lv/uz/ozbekiston-qirgiziston-ikki-xalq-manfaatlari-yolidagi-samarali-hamkorlik/>

⁴⁰ <http://uzbekistan-geneva.ch/o-zbekiston-va-qirg-iziston-munosabatlari-rivojida-tarixiy-yil.html>

yildagi ilk tashrifi bo'ldi. Shu yo'sinda Shavkat Mirziyoyev O'zbekistonning ko'p yillar davom etgan o'z-o'zini yakkalatish jarayoniga nuqta qo'ydi. Bundan tashqari, Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan mamlakat kelajagiga oid ko'plab g'oyalar hayotga tatbiq etila boshladi. Xususan, Qirg'iziston bilan chegarani delimitatsiya qilish haqidagi shartnomaning tuzilishi O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi boshqa davlatlar bilan sheriklik munosabatlarini tiklash yo'lidagi sa'y-harakatlarining amaliy natijasi bo'ldi. Ushbu muammo ikki tomonlama munosabatlarni yo'lga qo'yishda to'siq bo'lib kelayotgan edi". AQSH Davlat kotibining Janubiy va Markaziy Osiyo ishlari bo'yicha yordamchisi o'rinbosari Ellis Uells: "Bugungi kundagi eng muhim yangiliklardan biri shuki, O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilayotgan tashabbuslar mintaqaviy hamkorlikni yanada rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Natijada Markaziy Osiyo davlatlarining o'z salohiyatini to'liq namoyon qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Shavkat Mirziyoyev davlatni tashqi dunyoga ochmoqda, qo'shnilarga do'stlik qo'lini uzatmoqda, chegaralarga oid masalalarni hal etish choralari ko'rmoqda". MDH davlatlari institutining Markaziy Osiyo bo'limi mudiri Andrey Grozin: "Shavkat Mirziyoyevning Markaziy Osiyo siyosat maydonida paydo bo'lishi qo'shni mamlakatlar munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. O'zbekistonda rahbariyat o'zgargandan so'ng Markaziy Osiyoda davlatlararo munosabatlar tizimi shakllanmoqda. O'tgan yil mobaynida Toshkent turli yo'nalishlarda yuksak darajadagi faollikni namoyish qildi. Shavkat Mirziyoyevning Bishkekka tashrifi va chegaralarni qisman delimitatsiya va demarkatsiya qilish to'g'risidagi kelishuvning imzolanishi bunga yorqin misoldir".

⁴¹Nashriyotning amerikalik kolumnisti va "Corsair LLC" konsalting kompaniyasi boshqaruvchi direktori Djeym Durso "O'zbekiston Qirg'iziston bilan chegarani delimitatsiya qilish to'g'risidagi kelishuvni imzoladi. Toshkent hatto Norin daryosida GES qurilishida yordam berishga rozi bo'ldi. Farg'ona vodiysida nazorat-o'tkazish punktlari ishining tiklanishi va aholining ikki mamlakat o'rtasida bordi-keldilarini yengillashtirish Shavkat Mirziyoyevning Bishkekka tashrifining muhim natijalaridan biri bo'ldi", deb yozadi. Xorijiy siyosatshunos va ekspertlarning bunday izohlarini ko'plab keltirish mumkin. Ular Prezident Shavkat Mirziyoyevning yaxshi qo'shnilik va do'stlikka asoslangan ochiq siyosati O'zbekiston rahbari murosa qilish va yillar davomida to'planib, qo'shni davlatlar bilan munosabatlarni rivojlantirish yo'lida g'ov bo'lib kelayotgan eng murakkab masalalarga yechim topish qobiliyatiga ega ekanidan dalolat bermoqda, degan yakdil fikrda. O'zbekistonning qo'shni respublikalar bilan munosabatlarida yuzaga kelgan holat ikki tomonlama hamkorlik bo'yicha yo'nalishlarni qayta ko'rib chiqish va chegaralarni delimitatsiya qilish masalalarini hal etish yondashuvlarini o'zgartirish, chegara o'tkazish punktlari faoliyatini yo'lga qo'yishni qat'iy talab etardi. Shu munosabat bilan O'zbekiston Prezidenti topshirig'iga ko'ra, chegaralarni uchta asosiy tamoyil asosida delimitatsiya va demarkatsiya qilish bo'yicha qo'shni mamlakatlar bilan muzokaralar o'tkazishga qaror qilindi. Birinchisi - o'zaro manfaatlarni qat'iy hisobga olish, ikkinchisi - chuqur o'ylangan oqilona murosa, uchinchisi - yer uchastkalari bilan teng almashinuv. Barcha tomonlar mazkur tamoyillarga rioya qilmasdan turib, chegaralarni tartibga solishning imkoni yo'q, degan fikrga kelishdi, chunki barcha Markaziy Osiyo mamlakatlariga avvalgi tizimdan

⁴¹ <https://uz.atomiyme.com/chegaralarini-delimitatsiya-bu-nima-davlat-chegarasini-delimitatsiya/>

mazkur muammo bo'yicha chalkashlik meros bo'lib qolgan edi. Muzokaralar va hamkorlikda dala tadqiqotlarini olib borish, arxiv hujjatlari, shubhasiz, o'zbek-qirg'iz chegaralari to'g'risidagi kelishuvlarning imzolanishi hamda O'zbekiston, Qirg'izistonning chegara hududi to'g'risidagi kelishuvlar mamlakatimiz hayotida tarixiy voqea bo'ldi.

O'zbekistonning mintaqadagi qo'shni mamlakatlar bilan davlat chegaralarini huquqiy rasmiylashtirishni yakunlash ishlari davom ettirilmoqda. O'zbekiston fuqarolari Markaziy Osiyoning qardosh xalqlari o'rtasidagi chegaralar tinchlik, do'stlik va hamkorlik chegarasi bo'lishiga ishonadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. ¹ <https://cyberleninka.ru/article/n/hozirgi-bosqichda-o-zbekistonning-chegaraviy-hududiy-muammolari>
2. ¹ <https://qalampir.uz/uz/news/uzbek-k-irgiz-chegarasi-buyicha-muammolar-k-olmadi-k-aysi-%D2%B3ududlar-k-irgizistonga-utyapti-35746>
3. ¹ <https://kun.uz/uz/news/2022/10/10/qirgiziston-tomoni-ozbekiston-bilan-chegara-kelishuvi-tafsilotlarini-malum-qildi>
4. ¹ <https://uzbekistan.lv/uz/ozbekiston-qirgiziston-ikki-xalq-manfaatlari-yolidagi-samarali-hamkorlik/>
5. <http://uzbekistan-geneva.ch/o-zbekiston-va-qirg-iziston-munosabatlari-rivojida-tarixiy-yil.html>
6. ¹ <https://uz.atomiyme.com/chegaralarini-delimitatsiya-bu-nima-davlat-chegarasini-delimitatsiya/>